

Ruimte maken op het Spuiplein

Hoe kunnen inrichting en programmering van een plein ontmoeting faciliteren? Een interview met Petra Heck (TodaysArt), Peter Zuiderwijk (Collective Works/TodaysArt) en Kristian Koreman (ZUS), allen betrokken bij het project **RUIMTE** op het Spuiplein in Den Haag.

Het Spuiplein is het culturele en politieke hart van Den Haag. Nu het op de schop gaat door de bouw van het Onderwijs en Cultuur Complex (occ), het onderkomen voor het Residentie Orkest, Nederlands Danstheater en het Koninklijk Conservatorium dat rond 2020 opgeleverd wordt, is er een aanzienlijk cultureel vacuüm in de binnenstad ontstaan. Het festival TodaysArt onderzoekt hoe het Spuiplein in deze periode kan functioneren en had het plein tijdelijk ingericht met schaalmodellen van een arcade, forum, platform en *stepwell*, een Indiaas observatorium. Met deze interventie van ZUS (Zones Urbaines Sensibles), Collective Works en Refunc kon TodaysArt diverse vormen van gebruik programmeren en testen. Op het plein vonden tegelijkertijd debatten, performances en een demonstratie plaats. De schaalmodellen maakten de veelzijdige potentie van het Spuiplein zichtbaar.

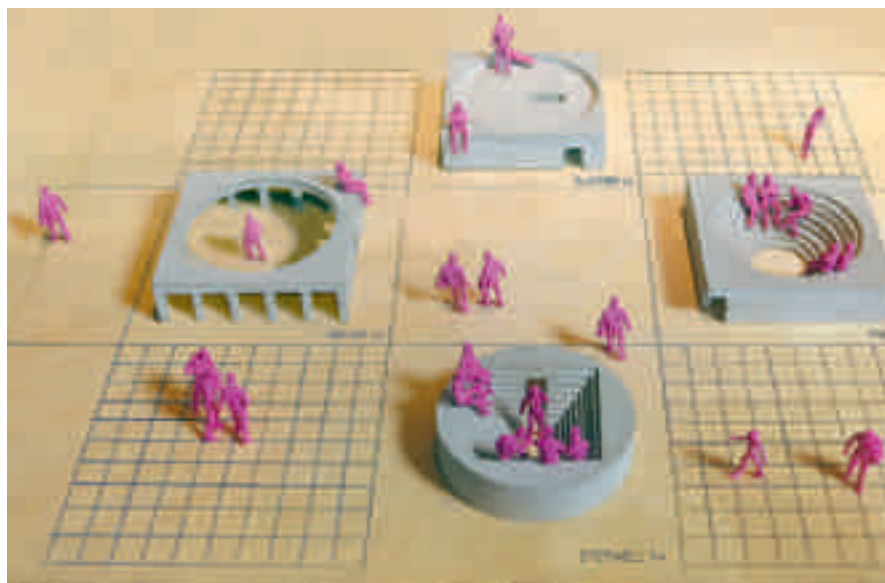

Het project RUIMTE faciliteert verschillende vormen van gebruik van het Spuiplein, Den Haag. © ZUS

Juist nu de druk op de openbare ruimte in Den Haag toeneemt door het groeiend aantal inwoners en de stad aansluiting zoekt bij de kenniseconomie, zal deze geschikt moeten zijn voor de sociale functie van ontmoeten. Platform STAD – het onafhankelijk platform voor stedelijke ontwikkeling en architectuur in Den Haag – agendeert het belang van een goed ingerichte publieke ruimte en het actief aanjagen en faciliteren van ontmoeting. Kunst en cultuur spelen daarbij een belangrijke rol.

Van parkeerkuil naar verblijfsplek

Den Haag staat bekend om de kwaliteit van de openbare ruimte. De nota *De kern gezond* zette in 1989 de integrale herontwikkeling van de openbare ruimte in de binnenstad in gang

Boven: Doorsnede agora op het Spuiplein, Den Haag. © ZUS

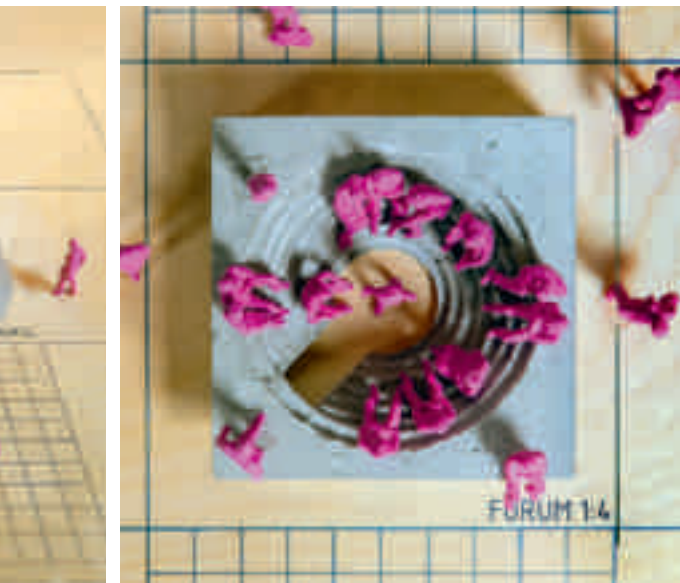
Onder: 1:4 schaalmodellen van de prototypen agora's. © ZUS

(Gemeente 's-Gravenhage 1988)'. Wonen en kleinschalig werken waren namelijk grotendeels verdwenen en auto's domineerden het straatbeeld. Het centrum moest weer een prettige plek worden voor ondernemers, inwoners en bezoekers met een vanzelfsprekende relatie tussen winkelen, recreëren, wonen en werken. Op de pleinen maakten auto's plaats voor terrassen en het doorgaande verkeer verdween. De binnenstad werd een autovrije verblijfsplek met veel ruimte voor voetgangers.

Kwaliteit stond voorop. De ontwerpen gingen uit van eenheid, eenvoud, verbinding, chique bestrating en straatmeubilair. Schreeuwerige reclame-uitingen pasten hier niet in. Er was aandacht voor behoud en versterking van waardevolle elementen uit het verleden en ook kunst en cultuur hoorden in deze integrale visie thuis. Zo werd het historische uiterlijk van het Lange en Korte Voorhout hersteld. Kunst-

centrum Stroom Den Haag initieert vernieuwende kunstprojecten in de openbare ruimte die de omgeving waarin ze zich bevinden ter discussie stellen. Het Thorbeckemonument op het Lange Voorhout van Thom Puckey is de nieuwste aanwinst. Doordat Thorbecke zijn blik richt op het 'Torentje' van de premier, het centrum van de macht, raken de 19de en 21ste eeuw elkaar.

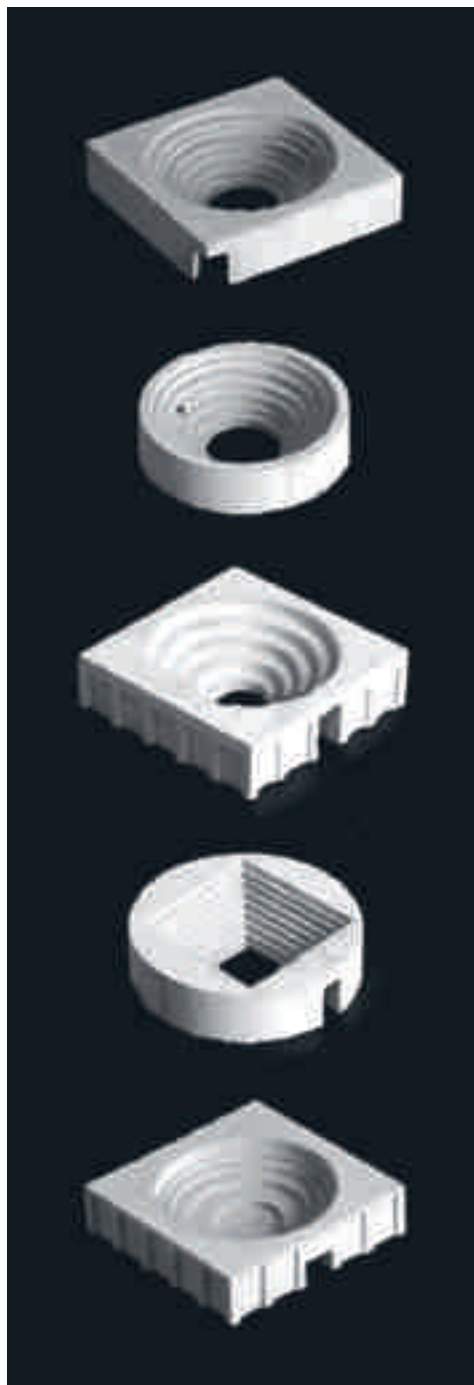
De visie uit *De kern gezond* leeft nog steeds onder bestuurders en ontwerpers van de openbare ruimte in Den Haag. Het centrum ziet er

inmiddels een stuk aantrekkelijker uit dan pakweg dertig jaar geleden. De continuïteit in beleid, ontwerpfilosofie en het uniforme materiaalgebruik hebben hieraan bijgedragen.

Gebruiksmogelijkheden zijn beperkt

Er kunnen echter ook kanttekeningen geplaatst worden. Met uitzondering van de grotere groengebieden zoals de Koekamp en het behoud van bomen was er in de visie beperkt aandacht voor groen in het centrum. 'Door de vele verharding wordt de omgeving kil en ontbreekt de menselijke maat', zegt Kristian Koreman, directeur van ZUS. 'Er is in het centrum nauwelijks gelegenheid even te zitten of een broodje te eten. Door de inrichting nodigt de ruimte niet uit tot spontaniteit of verschillende vormen van gebruik.' Volgens Today'sArt, dat na een paar nomadische jaren terugkeert naar het Spuiplein, is er weinig ruimte voor meer experimentele

5 verschillende varianten op de agora van de 21ste eeuw. © ZUS

De agora's in gebruik tijdens Today's Art Festival. © ZUS

kunst en cultuur. Zou daar juist in het centrum niet meer ruimte voor moeten zijn?

De levendigheid op de pleinen komt vooral voor rekening van commerciële terrassen. 'Wie bezit de stad eigenlijk,' vraagt Petra Heck van Today's Art zich daarom af. 'Een steeds groter deel van de grond komt in gebruik of eigendom van bedrijven. Hoe kun je dan een inclusieve stad maken?' Socioloog Saskia Sassen koppelt het fysieke eigendom van de stad aan het democratisch eigendom. Eigenaren kunnen regels stellen. Privatisering beperkt zeggenschap over het dagelijks gebruik door mensen en gaat volgens Sassen ten koste van stedelijkheid en diversiteit.

'Naast commercie is veiligheid rond het Binnenhof, ambassades en internationale instellingen een secundaire laag die de inrichting van de ruimte in Den Haag domineert,' zegt Peter Zuiderwijk van Collective Works. 'De standaard

in beveiliging is erg hoog. Vaak herkennen mensen maatregelen, zoals veiligheidsbloembakken, niet eens als beveiliging. Zo ontstaat een discrepantie tussen het mooie beeld dat Citymarketing neerzet en de werkelijkheid erachter. Je kunt niet meer lezen wat er aan de hand is.' Daarnaast worden digitale algoritmes en metadata steeds meer ingezet als beveiligingsmiddelen. 'In hoeverre kun je zijn wie je wilt zijn als de politie op je af komt als je lang samenschoult,' vraagt Heck zich af.

Veiligheid en commercie hebben daarmee een beperkende invloed op ontmoetingsmogelijkheden in de openbare ruimte in de binnenstad. Juist nu Den Haag zich meer richt op de kenniseconomie, neemt het belang van ontmoeting en diversiteit toe. Innovatie wordt immers gestimuleerd door uitwisseling van kennis en ideeën, en spontane ontmoetingen tussen mensen met een uiteenlopende sociale →

achtergrond vinden vooral plaats in de openbare ruimte. Ook de toename van het aantal alleenstaanden, flexwerkers en toeristen zorgt voor behoefte aan meer en verschillende ontmoetingsplekken. Daarom agendeert Platform STAD in 2017 samen met Stroom, Pulchri en het ministerie van Infrastructuur en Milieu de mogelijkheden voor ontmoeting in de openbare ruimte van de toekomst.

De agora's in gebruik tijdens Today's Art Festival. © ZUS

Verrassing en ontmoeting op het Spuiplein

Het Spuiplein is bedoeld als locatie voor allerlei evenementen. Voor elke activiteit moet een passende tijdelijke voorziening kunnen worden gebouwd. Het plein is daarom kaal en leeg. Het mist geborgenheid, zitgelegenheid, groen en activerende elementen zoals een fontein. Today's Art onderzocht in september 2016 met het project RUIJTE op Spuiplein hoe kunst en ontwerp zich verhouden tot de leegte en de onmogelijkheid het plein voor langere termijn in te vullen. Als testcase voor een moderne variant van de agora met een grote boom in het midden moesten tijdens het festival tijdelijke schaalmodellen van piepschuim verschillend gebruik uitlokken. Deze maakten van het anders zo kale plein een prettige ruimte met een menselijke maat.

‘De essentie van het project RUIJTE is niet zozeer de materiële waarde, als wel de verscheidenheid aan gebruiksmogelijkheden die zijn getest,’ zegt Zuiderwijk. Tijdens het festival werden de schaalmodellen van ZUS op verschillende manieren ingezet. In en om de installatie RUIJTE werden performances, debatten en monologen geprogrammeerd. Kunstenaar Nora Turato liet haar abstracte ritmische *spokenword performance* horen. Mensen uit het publiek volgden via een koptelefoon instructies op van kunstenaar Christian Falsnaes in de interactieve performance *Justified Beliefs*. Ontwerperscollectief La Jetée liet door middel van met tape uitgezette patronen zien op welke publieke plekken bepaalde regels gelden. Toevallige voorbijgangers liepen tegen de *Sonic Suitcase* van Mark Bain aan. Als mensen de koffer oppakten, ging er een sirene af. Daarnaast werd het platform als uitzichtpunt gebruikt.

Mensen reageerden nieuwsgierig. Juist omdat de performances in de openbare ruimte plaatsvonden, ontstond er een mix van festivalpubliek, voorbijgangers, mensen die een fijne zitplek in de zon vonden en jongeren die met de *Sonic Suitcase* speelden. Bij toeval vond er tegelijk een Koerdische demonstratie plaats. De programmering zorgde voor verrassing, vervreemding en ontmoeting tussen verschillende groepen mensen. ‘Veel mensen zijn onbewust op zoek naar gelijkgestemden. Ontmoeting kan worden afgedwongen met een parallelle programmering van cultuur en commercie die verschillende groepen mensen in een ruimte samenbrengt,’ zegt Heck. ‘Soms levert de confrontatie discussie op, maar ook oppervlakkig contact met andersdenkenden is waardevol.’ Zuiderwijk meent dat face-to-face debat anders is dan conversatie in de schaduw van het internet, waar vooral hard geroepen wordt.

Programmering activeert de ruimte

‘De oorsprong van de democratie ligt op het marktplein. De agora was een plek waar handel, cultuur en recht samenkwamen,’ zegt Koreman. Diversiteit aan functies is wel te vinden rondom het Spuiplein, maar dan achter gesloten deuren. ‘Daarnaast is het publiek op deze plek divers. Het Spuiplein ligt op de scheiding tussen het zand en het veen, van oudsher in Den Haag het verschil tussen rijk en arm.’ Volgens Platform

STAD hoort iedereen thuis in het stadscentrum. Deze centrale plek in de meest gesegregeerde stad van Nederland zou alle kanten van de samenleving kunnen representeren en verbinden.

‘Er is interruptie nodig om dingen in gang te zetten. Programmering kan de ruimte activeren,’ volgens Zuiderwijk. ‘In het centrum is er continu dynamiek en aanleiding voor een veelzijdig programma door stakeholders rondom het Spuiplein. Het Filmhuis, Theater aan het Spui, het NDT en de bibliotheek hebben al ideeën voor gebruik van een meer permanente agora. Deze culturele activiteiten kunnen worden gecombineerd met commercie. De vegetarische slager wil broodjes worst verkopen en het Mercure Hotel zou ontbijt op het Spuiplein willen serveren. Er kan plaats zijn voor een stoffenmarkt, een politieke discussie, monologen van acteurs, film, dans of een demonstratie. Daarnaast kan de agora fungeren als stadspark of juist als stiltepunt in het hart van de stad. Een continue afwisseling van politiek, burgerinitiatief, cultuur en commercie.’

Actief gebruik van de ruimte kan ook voor veiligheid zorgen. Tijdens het festival bestonden verschillende vormen van gebruik en gebruikersgroepen probleemloos naast elkaar. Regie in de programmering van verschillende partijen is wel een voorwaarde. Naast de gemeente zouden fondsen en betrokken bedrijven hiervoor middelen beschikbaar kunnen stellen. In de praktijk is er echter weinig manoeuvreerruimte. Pogingen van Today'sArt om het project RUIMTE op Spuiplein een vaster karakter te geven in de periode tussen de sloop van de dr. Anton Philipszaal en het Danstheater en de nieuwbouw van het open volgens Zuiderwijk vooralsnog vast op een weerbarstige realiteit van politieke gevoeligheden rond de nieuwbouw en veiligheidseisen. Alleen de betonnen zitelementen met boekenkastjes en gaten voor spandoeken van Refunc konden tijdelijk blijven staan.

Ontmoeting actief aanjagen

Een veilige omgeving is een basisvoorwaarde voor een aantrekkelijke stad. Naast een nette uitstraling kan veiligheid echter versterkt worden door activering van de ruimte. Today'sArt heeft de vastomlijnde ideeën over de inrichting van de openbare ruimte losgelaten. De interventie op

het Spuiplein heeft de potentie van de plek laten zien: een meersoortig gebruik in de binnenstad van Den Haag met probleemloze confrontaties en onverwachte ervaringen voor verschillende groepen mensen. ‘RUIMTE op Spuiplein,’ zegt Koreman, ‘laat het verschil zien tussen ruimte hebben – het lege Spuiplein – en ruimte maken, het plein actief gebruiken.’ ●

Literatuur

- Gemeente 's-Gravenhage (1988) *Nota 'De kern gezond': plan voor de herinrichting van de openbare ruimte in de Haagse binnenstad*. 's-Gravenhage: Gemeente 's-Gravenhage.
- Röwenkamp, A. (et al.) (2010) *Oogst van 20 jaar 'De kern gezond'*. Den Haag: Gemeente Den Haag.
- Sassen, S. (2015) 'Who owns our cities – and why this urban takeover should concern us all'. In: *The Guardian*, 24 november.

Noot

- 1 De nota werd opgesteld in 1988, maar formeel aangenomen in 1989.